

De gevangenen en de oorlogsproductie

Van de inschakeling der gevangenen in de Duitse oorlogsproductie hebben wij geen volledig overzicht. Billig heeft zich in zijn uitnemende studie *Les Camps de Concentration dans l'Économie du Reich hitlérien* beperkt tot de SS-bedrijven (de titel van zijn werk is dus niet juist), maar daarbij moet bedacht worden dat, terwijl in die SS-bedrijven in de jaren '43-'44 gemiddeld vijftigduizend gevangenen tewerkgesteld waren, uiteindelijk in die particuliere Duitse bedrijven vermoedelijk wel ca. vierhonderdvijftigduizend gevangenen *tegelijk* werkzaam waren, en dat is dan nog maar een deel van de gevangenen die *in totaal* in die bedrijven dwangarbeid moesten verrichten. Die inschakeling der gevangenen heeft zich geleidelijk voltrokken. Als aanwijzing daarvoor kunnen de cijfers dienen betreffende de aantallen *Aussenkommandos* die, blijkens een in '69 door de *International Tracing Service* te Arolsen gepubliceerd overzicht¹, van januari '42 af opgericht werden: in '42 (einde van de 'eerste fase') waren het er slechts 56, in '43 (begin van de 'tweede') al 147 en in '44 (voortzetting van de 'tweede fase') zelfs 571; in de laatste vier maanden van de oorlog ('derde fase') kwamen nog 149 nieuwe *Aussenkommandos* tot stand.

Wat de SS-ondernemingen betreft: de *Deutsche Erd- und Steinwerke GmbH* ging zich toeleggen op het assembleren en repareren van vliegtuigen (Heinkels in Sachsenhausen, Messerschmitts in Mauthausen), en de fabriek voor bakstenen in Sachsenhausen werd door een fabriek voor antitankgranaten vervangen. Ook werden in Sachsenhausen, vermoedelijk ten behoeve van de *Waffen-SS*, wapens gerepareerd; er kwam daar ook een kruisfabriek naast andere kleinere bedrijven die voor de oorlogsinspanning van belang waren. In Sachsenhausen vestigde de *Deutsche Erd- und Steinwerke GmbH* voorts een groot bedrijf voor het uit elkaar halen van oude kabels, telefoontoestellen, batterijen enz. enz. opdat men de grondstoffen opnieuw zou kunnen gebruiken. In Natzweiler tenslotte richtte de firma een bedrijf op waar ten behoeve van de Junkers-fabrieken vliegtuigmotoren gereviseerd c.q. gedemonteerd werden. Ook de *Deutsche Ausüstungswerke*, die aanvankelijk hoofdzakelijk meubelen geproduceerd hadden, gingen zich steeds meer op de militaire productie concentreren – de omzet steeg van 9,5 mln *Rm* in '42 ('41: ruim 5 mln) tot ruim 23 mln in '43 (latere cijfers zijn niet bekend).

¹ *International Tracing Service/Internationaler Suchdienst: Vorläufiges Verzeichnis der Konzentrationslager und deren Aussenkommandos sowie anderer Haftstätten unter dem Reichsführer-SS in Deutschland und deutsch-besetzten Gebieten (1933-1945).*